

נמרוד ברעים

שיחה עם יונתן ברג

ש: בשיר "הקדמה" הפותח את ספרך 'נְבֵל הַשְּׁמֶר' (קשב לשירה 2012) אתה כותב: "אל תטעו בי: אני יודע, השמים אינם (ולא יהיו עוד) מה שהיו. אבל העץ המת, הדף, אפשר, אולי, בער לרגע, אולי ליבלב?". השירה מתייצבת שוב ושוב בספר כדבר המחיה את היש, נותן לו תוקף, מתגבר על טבעו המתכלה, מה מקומה של השירה בחיך?

נמרוד: יש לי רק כמה עשרות ספרי שירה בבית, כי אשתי ואני גרים בדירה קטנה. המקום של הספרים הללו הוא, אולי, על המדף, אבל הם שוב ושוב מסרבים למקומם. לפעמים הם ליד המיטה, לפעמים ליד שולחן העבודה, לפעמים במטבח או במקלחת.

שאלת על "מתן תוקף" ואני כתבתי פעמיים "אולי". זו לא הצטנעות. שאלת התוקף לא מעניינת אותי במיוחד, אפילו לא כפילוסוף (שהוא מקצועי העיקרי). אני לא עוסק בנסיגות לאשר מחדש משהו חומק. מה שמרתק אותי הוא אפשרותה של אינטימיות. לא אינטימיות במובן הנרקיסיסטי של המילה, זה שבו אני מתפשט וכולם מתפלאים ומוחאים כפיים, אלא אינטימיות כאפשרות הנדירה והשבירה לחלוק מציאות עם זולת. נדמה לי שאין פלא גדול מזה, אבל ישנן דרכים שונות אליו. השירה היא אחת מהן. והיא דרך מרתקת מאין כמוה משום שהיא עושה שימוש בארגז כלים מסתורי.

רוב רובה של השירה לאורך ההיסטוריה הוא דתי. אפילו רובה של השירה החילונית הוא דתי, לפחות במובן האקזיסטנציאלי שהאל מופיע בה כנעדר נוכח, שהמשורר ממען אליו את שיריו. זה משום שהשירה תמיד מבקשת לגעת בפסגת הקיום שלנו, ויש לנו חינוך איום ונורא בכל מה שנוגע לפסגות. לראיה: כמעט כל האקסטזות לאורך ההיסטוריה הפכו בסופו של דבר לדת. זה כאילו שעוד לא בגרנו מספיק בשביל להכיל פסגה בלי לבלבל אותה עם דמות אב משקיף. ההקדמה שציטטת היא קודם כל הודאה במבוכה שאכן נשאר מעט מאוד לכתוב כאשר מנפים מן השירה את הנרקיסיום מצד אחד ואת האלוהים מצד שני. בכל זאת, זו מטרתי כמשורר. לבחון מה נשאר, מה נשאר בכל זאת רוטט ופועם ומהבהב.

ש: מקומך עד כה היה מועט בשדה השירה, מלבד פרסומים בודדים ('קשת החדשה', 'הו', 'מטעם'). והנה מופיע ספר ('נְבֵל הַשְּׁמֶר') מהודק ושלם, המפגין שליטה חזקה בשפה ובעולם הדימויים. האם ישנה כאן החלטה על ריחוק מסוים, או שמא כתיבה איטית ומדודה, תשוקת שלמות קפדנית? נמרוד: כפי שאמרתי, אין לי דחף מיוחד לפרסום. השירה היא רגע נדיר אפילו אצל הפוריים והמוכשרים

שבמשוררים. אסור שהשירה תהיה מפלטו האחרון של קצר הרוח. אסור לעורר אותה עד שתחפץ. מסיבה זו אני מאוד שמח שהתחלתי לכתוב שירה בגיל מאוחר יחסית ואחרי שזכיתי למעט העצמאות הכלכלית שנדרשת לאדם על מנת להתקיים. אחרת עוד הייתי מנסה להתפרנס משירה. אדם שכותב שירה כי אין לו לחם בבית גרוע כמעט כמו גרפמן. התכונות הכי חשובות של משורר הן סבלנות (או סבולת) וכנות; כלומר, היכולת להמתין והסירוב המוחלט לראות בשיר שלך מעניין רק משום שהוא שלך. את המעט שאני מפרסם אני מפרסם כשירות לציבור. זה נכון גם על כל מה שפירסמתי כפילוסוף. לכל אחד מאיתנו יש רגעים בחיים שבהם ספר הציל אותנו, גרם לנו לחוש מוכנים ופחות לבד, או פשוט העיר את עינינו לדבר מה מפעים. את המעט שאני מפרסם אני מפרסם כהכרת תודה לרגעים הללו, כהעברה-הלאה של החסד הזה. הפרסומים שהזכרת בתחום השירה כוונו כשירות לציבור: פירסמתי באותו חודש פואמה עם גוונים כנעניים ב'קשת', פואמה במשקל קפדני ב'הו!' וקינה פוליטית ב'מטעם'. היתה בזמנו מחלוקת, או מחלוקת מדומה, בין כתבי העת על טיבה וטבעה של השירה. מה שרציתי להראות הוא שהמחלוקת מיותרת. שכולם מעריכים את אותו הדבר, לטוב ולרע. אפילו היתה לי מחשבה לעשות סיבוב נוסף ולפרסם פואמה במשקל קפדני ב'מטעם', פוליטית ב'קשת' או ב'הו!', וכדומה. אבל אהרון אמיר היקר נפטר. הוא היה איש העבודה המקצועי והמסור ביותר שהכרתי בתחום. האדם היחיד בתחום שהייתי יכול לשלוח לו צרור שירים ולקבל תגובה מנומקת ומפורטת בתוך שבוע. עם האחרים קשה היה לתכנן זמנים. יכולת להמתין שנה ולפעמים יותר. אין לי זמן למשחקים שכאלה. למזלי מצאתי כמה שנים אחר כך את רפי וייכרט, שמסירותו ופעלתנותו בתחום אף היא מעוררת התפעלות. שוב היה מול מי לעבוד. כך יצא הספר.

ש: הספר רווי איזכורים והדהודים לשדות ידע רבים ושונים, דרך בודהיזם ומיתולוגיה יוונית, ספרות העולם – בורחס, מלוויל – ועד אלמנטים מן השיח היהודי. מהו, לטעמך, כוחו של השיבוץ והאיזכור, ומה בין זה לבין הקורא העומד מול עיניך, ובוודאי "הקורא הלא מיומן"?

נמרוד: אנחנו מדברים שפה שבה כל מילה היא מדרש מהדהד, ולכן אני מתקשה לענות על שאלתך. את חיי הקדשתי ללימוד ולישיבה שקטה. אני מלמד יום בשבוע ובשאר הזמן עסוק בקריאה, בכתבה, בישיבה שקטה וכדומה. כך אני חי. אחאב (של מלוויל) ומנאר (של בורחס) אינם ציטוטים עבורי, ממש כמו שאברהם והלל הזקן אינם דמויות ספרותיות עבור האדם המאמין. הם הלחם והחמאה שלי. הם הדרך שלי לבטא את עצמי. אין לי שום כוונה לכתוב שירה מלומדת. שירה היא לא מפגן-כוח תרבותי. מטרתו כמשורר היא להניע את כל מי שאני בשפת השירה על מנת שאני ונמעני נוכל לחלוק התפעמות.

ש: בשיר "דברים שאוכל לשאת" אתה כותב: "משוררים מתים ומתחלפים, והלא מתחלפים כבר מתים יותר מדי זמן". האם תואיל לפרוס את המשוררים החיים עבורך, את מפת הנגיעות שנגעו בך, מעט מאוטוביוגרפית הקריאה שלך?

נמרוד: ראשית צריך לומר שכל האמנים הגדולים משוררים, כי כל אמנות במיטבה היא שירה. אני מזכיר זאת מכיוון שסוטיץ ורמברנדט הם ודאי השפעות מרכזיות עלי לפחות כמו כמה מהמשוררים האהובים עלי. מבין המשוררים שלא כתבו עברית, המשוררים שהשפיעו עלי יותר מכל הם דילן תומאס ובאשו. צלאן וסו דונג פו הם עוד השפעות מרכזיות. פוקנר (שרוב הפרוזה שלו היא שירה בעיני) ובורחס (שאפילו מאמריו הפילוסופים הם שירה בעיני) הם גם השפעות מרכזיות. אם כי על בורחס יש להוסיף עוד את העובדה המדהימה שהשירה שכתב כשירה היא משמימה ממש. זו עובדה מדהימה, ושווה פעם לעשות עליה ראיון נפרד. הנה לך אדם שכל חייו כתב ספרות ברמה הכי גבוהה שניתן, כלומר שכאשר הוא כתב ספרות הוא כתב שירה, וכל חייו ביקש לכתוב שירה, והשירה שכתב כשירה היא בינונית להדהים. בין כותבי היידיש: אברהם סוצקבר, איציק מאנגר ולייעלעס.

בין המשוררים שכתבו עברית הבכורה היא לכותב או כותבי ספר איוב. איני מכיר בכל תרבות העולם משהו שישווה לשירה שמצויה בספר הזה (אגב, מי שרוצה להבין משוררים כמו דילן תומאס חייב לדעתי לקרוא את התרגומים לאנגלית של איוב, של שיר השירים, של קהלת ושל תהילים). אבל נניח לכך עכשיו. גם הקלייר ואבן גבירול הם השפעות מרכזיות עלי. עמיחי. אבות ישורון. וישנם אחרים, עשרות רבות. נצטרך לעצור כאן.

ש: התואר הקודם לשמך הינו פילוסוף, המלמד בין השאר פילוסופיה של התקשורת. מה בין עולם הספרות והשירה לעולם הדיון הפילוסופי, היכן נוצרת נקודת מפגש, והאם "האדם הכותב" דומה באזורים שונים אלו, או שמא מדובר על הנחייה אחר לחלוטין?

נמרוד: התשובה לשאלה הזו ארוכה ואיני יודע כמה מקום עומד לרשותנו. בקיצור נמרץ אפשר לומר רק זאת: כשהייתי נער ויתרתי בשאט נפש על הספרות ועל השירה כעולם פרוץ מדי. נראה לי הדבר כשערווייה שכל אחד יכול לומר הכל על כל דבר ולצאת מזה בשלום. פעם, כשהייה לנו זמן, אספר לך על החוויות מעוררות הפלצות שהיו לי עם מורים לספרות שהביאו אותי למסקנה שאי אפשר לעשות בה את הטוב. על כל פנים, הגעתי לפילוסופיה בתמימות של מי שחושב שהוא יוכל לעשות סדר בדברים, להבין דברים דבורים על אופניהם ולהעביר את הידע הזה הלאה. הקדשתי את כל כולי לרכישת המיומנות המיסטית של היכולת לדייק ולשכלול השבירה שבאמנויות: היכולת לתת ביקורת בונה.

לקח לי לא מעט שנים להבין שהמצב בפילוסופיה בכלל ובאקדמיה בפרט גרוע כמעט כמו בעולמה של הספרות. כמעט כל מי שלמד איתי והיה בו שמץ של כישרון מצא עצמו מובטל או מחוץ לתחום. זה עסק כואב ועצוב ואני מעדיף שלא להרחיב עליו. רק בסומו ובמתמטיקה ישנה איזושהי הקבלה סבירה בין ערך והכרה. אבל אז, ממש רגע לפני שוויתרתי, הבנתי שאופן הפרוץ של הספרות והפילוסופיה הוא בדיוק הסיבה שהשירות שמעניקים הפילוסוף והמשורר הוא חשוב כל כך (זה קל מדי ולא מספיק מעניין לעשות את הטוב בעולם הגיוני, להוכיח בעולם אפלטוני).

מה שמשותף למשורר ולפילוסוף הוא היכולת המסתורית לדייק, והתכונות היסודיות: סבולת וכנות. אנחנו סבורים בטעות שדיוק הוא יחס בין מילה לךָבָר. האמת היא שהוא יחס בין שני דוברים ולכן הוא תמיד יחסי. האיוון בין התכונות הללו הוא מה שמאפשר למשורר ולפילוסוף להכיל את רגישותם הקיצונית לסביבתם. כל השאר שונה בתכלית. הכלים, המטרות, הקריטריונים להערכת ההישגים. באופן כללי אפשר לומר שהפילוסוף מתמחה בהשהיית שיפוט, בספק. השירות שלו לזולת הוא ביקורתי. המשורר מתמחה בהשהיית אי-אמון, כלומר בלסייע לזולת לוותר לרגע על הספק. השירות שלו הוא אמפתי. פעם נתבקשתי להמציא מיתוס שיספר לאחרים מי אני. אמרתי שאמי היתה קרטוגרפית וינאית ואבי היה גשש בדווי. הפילוסופיה יונקת מן הקרטוגרפיה. השירה מן הגששות. מה שמשותף להן הוא ההתפעמות מסביבתן, מסביבתנו.